

JASMINKA BRALA – MUDROVČIĆ

Sveučilište u Zadru

Odjel za nastavničke studije u Gospiću

Dr. Ante Starčevića 12, HR – 53000 Gospić

e-mail: jmudrovvic@unizd.hr

DRAMSKO STVARALAŠTVO MILANA KRANJČEVIĆA

Rad predstavlja analizu dramskog stvaralaštva Milana Kranjčevića. Književna dostignuća čine Kranjčevića jednim od najboljih i najkonstruktivnijih pisaca uopće koje je imao zapadni dio Like: tematske refleksije na suvremena događanja u Otočcu i Ličko-senjskoj županiji i istovremeno referiranje na općeljudska, univerzalna obilježja; promidžba gackoga čakavskoga dijalekta; sklonost komičnome; društvena angažiranost i tendencioznost; prodiranje u psihologiju junaka ili uopće u unutrašnji život glavnih likova, u njihove emocionalne senzibilitete, u pitanje čovjeka kao individualne ličnosti u njegovom stalnom potvrđivanju ne samo kao društvenog, već i kao intelektualno-emocionalnog bića; osjećaj za realistički detalj; didaktičnost; prosvjetiteljski žar i moralizam. Sve je to Kranjčević postigao nepretencioznim dramskim tekstovima kakvi njeguju duh spontanosti, opuštenosti, otvorenosti novim pitanjima i svim vidovima izražavanja.

KLJUČNE RIJEČI: *drame, Katedra Čakavskog sabora, Kranjčević, Otočac.*

Književnik Milan Kranjčević¹ svojim je djelovanjem dao znatan prilog rodnom gradu Otočcu. Njegov utjecaj osjeća se na svim područjima ljudskog djelovanja od književnosti, kiparstva, znanosti preko novinarstva do arheologije i voditeljstva raznih udruga. Kranjčević se posvetio zavičajnoj kulturi po svim njenim segmentima

---

¹ Milan Kranjčević je rođen 1959. u Otočcu. Diplomirao je na Pravnom fakultetu u Rijeci. Od velikog značenja za očuvanje kulture u Otočcu je osnivanje 1997. godine Katedre Čakavskog sabora pokrajine Gacke, čiji je Kranjčević osnivač i predsjednik od osnivanja do danas. Kranjčević je i potpredsjednik Čakavskog sabora, krovne organizacije čakavskih katedra sa sjedištem u Žminju u Istri. Katedra je za svoj rad dobila brojna priznanja, među kojima je najvažnije javno priznanje Skupštine Ličko-senjske županije 2008. godine za osobiti doprinos i postignute rezultate na znanstvenim, umjetničkim, stručnim i kulturnim područjima te izniman doprinos očuvanju i afirmiranju čakavskog narječja na području Grada Otočca i Ličko-senjske županije. Katedra njeguje izdavačku djelatnost (tiskala je dvadesetak naslova: monografija, etnografskih djela, zbirki poezije, romana...), a zajedno s Institutom društvenih znanosti Ivo Pilar, pod pokroviteljstvom HAZU-a, Odsjeka za povijesne znanosti, organizirala je 2010. znanstveni skup pod nazivom *Gacka i Otočac u srednjem vijeku*, na kojem je Kranjčević sudjelovao s radom "Pojavnost horonima Gacka u hrvatskoj povijesti s refleksijom do suvremenosti". Godinu prije izložio je rad "Položaj gacke čakavštine u odnosu na čakavsko narječje" na skupu *Identitet Like* u organizaciji Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar.

(bavi se etnografijom, etnologijom, poviješću, gackim čakavskim dijalektom...)², a sve je to našlo odjeka i u njegovom književnom stvaralaštvu. Književna ga svojstva čine jednim od najboljih i najkonstruktivnijih književnika uopće koje je imao zapadni dio Like, ali i jednim od najvećih graditelja, čuvara i zaštitnika tamošnjeg narodnog duha; istovremeno teme kojima se bavi mogu poprimiti općeljudsko, univerzalno obilježje, izvlačeći se iz regionalne zatvorenosti.

Kranjčević je najzanimljiviji po svom literarnom stvaralaštvu i autorstvu jednog od najobimnijih dijalektalnih rječnika uopće. Rječnik je tiskan 2003. godine pod naslovom *Ričnik gacke čakavščine – Kompolski divan*. "Ovo osebujno djelo prvi je dijalektološki deskriptivni rječnik koji se odnosi na zavelebitsku čakavštinu na području rijeke Gacke, a do njegove pojave nije bilo ni značajnijeg popisa riječi toga kraja. Rječnik opisuje leksičku građu kompolske čakavštine (riječ je o ikavsko-ekavskoj čakavštini šćakavskog tipa s troakcenatskim naglasnim sustavom) u 28000 natuknica, dok je riječi mnogo više, uz brojne frazeme. Građa obuhvaća razdoblje od jednog stoljeća jer se autor pri izradi rječnika koristio i etnografskim bilješkama koji se odnose na Kompolje, provjerivši te riječi kod najstarijih žitelja." (Kekez, 2004: 271) U uvodu rječnika navode se točni brojni podatci koji pridonose impresivnosti samoga djela. Dakle, rječnik ima ukupno 28000 natuknica. Ako se natuknicama pribroje pridjevi radni koji prate gotovo svaki glagol, broj se uvećava za oko 9000. Ako se k tomu pridoda još oko 5000 pridjeva trpnih, u rječniku je zabilježeno i obrađeno oko 42000 riječi. Kranjčević je sam sakupljao građu, bilježio, provjeravao na terenu, akcentuirao, uredio rječnik, napravio kontrolna čitanja i korekture te nam ovim bogatstvom riječi otvorio na poseban način "obzor života kompolskog puka, njegovog životnog ritma i iskustva u prošlosti i sadašnjosti, bogatstvo i granice njegovih načina egzistiranja, načina pojavljivanja kroz riječi, iskušavanje tog svijeta u međama pojedinačnog i zajedničkog života (...). Stoga pri susretu s knjigom *Ričnik* našu pozornost autor privlači nesumnjivom intelektualnom plodnošću, otkrivalačkim rezultatima, zapaženim radom na istraživanju posebnosti čakavskog govora na području Gacke, te sakupljanjem riječi koje žive u ruralnoj sredini i na širem području." (Kovačević, 2005: 127) Iako o govoru čakavaca u Gackoj postoje pouzdani podatci (koji se mogu izvući iz radova ili pak knjiga; jedan od najboljih i najpoznatijih poznavatelja ovog govora je akademik Milan Moguš, koji je dao potporu autoru ovog rječnika sudjelovanjem na promociji istog u Otočcu i tako svojom nazočnošću naglasio važnost i vrijednost onoga što je Kranjčević napisao) ovaj rječnik je dobrodošao širem kulturnom krugu koja se zanima za jezičnu baštinu, sudbinu jednog naroda, duh jednog naroda u prošlosti i sadašnjosti. Sam je autor o nastajanju rječnika napisao sljedeće: "Čakavskim dijalektom sam se

² Kranjčević je autor tekstova objavljenih u Vrilu, godišnjaku župa Otočkoga dekanata, a autor je i brojnih tekstova objavljenih u zbornicima *Grad Otočac* koji se tiskaju od 1997. godine. Istaknuo se i kao urednik brojnih monografija, rječnika, drama... među kojima je najnovije i najzanimljivije izdanje prijevod knjige *Povijest Otočke pukovnije* Franza Bacha. Kao djelatnik Hrvatske gospodarske komore sudjelovao je u izradi kao suautor i autor dviju važnih i zanimljivih knjiga: *Gacka – Program integralnog upravljanja okolišem i održivi razvoj* (Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 2005.) i *Gaćanska tradicijska kuharica – povratak zaboravljenih okusa* (Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 2005.). Dovršio je 2000. godine tekst knjige *Kompolje – narodni život i običaji* autora Jure Grčevića, autor je teksta također o Kompolju iz 1998. *Kompolje*, slijedi 1999. fotomonografija *Gacka – zemlja i voda* te monografija *Švica* 2003. godine (sva su djela u izdanju Katedre Čakavskog sabora pokrajine Gacke).

počeo intenzivnije baviti relativno kasno, pred nekih desetak godina. Na to me potakla jedna kritika prve zbirke pjesama *Krosna* otočke pjesnikinje Jadranke Prša, u kojoj je navedeno da pjesnikinja pišući na svome sinačkom idiomu piše mrtvim jezikom. Ta konstatacija me je toliko kosnula, čak ogorčila, pa sam se intenzivnije počeo baviti 'mrtvim jezicima'. Iz toga se rodila ideja da se pristupi slaganju rječnika gackoga čakavskog dijalekta. Kako sam se počeo baviti time, tako sam sve više dolazio do saznanja da se trebam ograničiti na kompoljski idiom, kojega najpotpunije i najbolje poznajem. Tako je kao rezultat višegodišnjega rada i nastao ovaj rječnik." (Kranjčević, 2004: XI)

Taj "mrtvi jezik" učinio je Kranjčević i više nego živim svojim književnim djelima, kojih je nemali broj i koja su mu priskrbila i solidnu bibliografiju³, među kojima dramski tekstovi zaslužuju posebnu pažnju. On je pisac koji još uvijek (bez obzira što već ima znatan broj objavljenih raznovrsnih djela) formira vlastitu književnu ličnost tek dopijevajući u zrelu vrhunsku fazu literarnog stvaralaštva (još nema posve zaokruženu književničku fizionomiju). Sklonost književnosti i jeziku navela ga je da postane članom Matice hrvatske, a priznanje kao pisac dobio je 9. prosinca 2011. godine postavši članom Društva hrvatskih književnika.

Prva u nizu dramskih tekstova je knjiga u četiri sveska *In tyranos* nastala na pisanoj podlozi nekada vrlo popularnih radijskih humorističkih emisija⁴, s refleksijom na suvremena događanja u Otočcu i Ličko-senjskoj županiji. No, zastupljeno je i mnogo tema općega karaktera, često van čvrsto definirana vremena i prostora pa gotovo da začuđuje aktualnost nekih tema koje mogu funkcionirati i u suvremenosti (autor je ostavio datum pisanja ispod svake priče kako bi čitatelja upozorio na vrijeme nastanka jer bi se kod nekih tekstova moglo shvatiti da su pisani naknadno za neke novonastale situacije u društvu). Sam je Kranjčević o svom stvaralačkom aktu napisao sljedeće: "U pričama sam polazio od nekih stvarnih životnih situacija, bilo je dovoljno promatrati svijet oko sebe i dobiti obilje tema. Često su teme priča pratile aktualna događanja u gradu Otočcu i okolici, ali sam ih nastojao zaogrnuti u jednu sveopću problematiku koja se može translaterirati na bilo koju sredinu. Bila mi je bitna pojava, ne konkretan čovjek, premda mi se mnogo ljudi javljalo, netko sa smiješkom i simpatijom, oni uskogrudnji s ljutnjom, da sam baš u 'toj i toj' emisiji 'nagazio' upravo njega. To naravno nije odgovaralo istini, ali me je radovalo jer su se ljudi, prepoznajući određene situacije, identificirali s ovima radijskim likovima, ili prepoznavali kroz satiru ili ironiju neke pojave s akterima u stvarnome životu. Kako je ljudska glupost svemirska pojava, nje nikada ne manjka, a ona je upravo rođena za humor, satiru i ironična zapažanja." (Kranjčević, 2008: 9-10) Humor, satira i ironija prožimale su svaki dijalog glavnih junakinja Nanče

³ *In tyranos* (2008.) – radio-dramski tekstovi, četiri sveska; *Kičmasa* (2009.) – novele; *Bajke za maće i 'ne zericu veće* (2009.) – bajke; *Suza smaragdna* (2010.) - drame; *Dojčland ... Deutschland* (2010.) – drame; *Čarolija kvaka i kava* (2011.) – pripovijetke; *Status* (2012.) - roman.

⁴ Emisije na Hrvatskome radiju Otočac, na kojem su bili emitirani tekstovi iz knjige, bile su najslušanije u povijesti ovoga radija uopće, a likovi Nanča i Malčika (tako se emisija i zvala) su po glasovima slušatelja nadmašili sve živuće zaslužnike i ponijeli laskavu titulu naj-osoba tih godina u gradu Otočcu (emisija se emitirala u razdoblju od 5. listopada 1996. pa do 20. siječnja 1999., s manjim prekidom tijekom 1997. godine kada je ubačen dijalog između Stanka i Rože, a te su se emisije zvale "Bože sajdi pa obajdi" – "Bože siđi pa obiđi").

(Anke) i Malče (Amalija) koje su bile britkog jezika, nisu govorele samo ispraznim humorom, uvijek je tu bilo manje ili više skrivenih poruka, kritika, oslikavanja otočke stvarnosti, prilika i razotkrivanja propusta. Ironično su Nanča i Malča šibale ljudsku oholost, zavist, govorele o općepoznatim situacijama koje bi inače u društvenom životu bile prešućene iz čistog konformizma. Pratila se radnja tijekom godine i govorilo se o svim tada aktualnim društvenim zbivanjima: od izlaska na birališta, proslave Dana Grada, inicijativama za obnovu mlinica na izvoru Gacke, frizerskim revijama, ispitima na fakultetima, kazališnim predstavama, običajima⁵.

Posebna vrijednost ove knjige je promidžba gackoga čakavskoga dijalekta na kojem je pisana. Naime, tema svake emisije bila je samo "nosač" dijalekta. No, morala je biti zanimljiva i slušljiva (čitljiva) kako bi privukla pažnju slušatelja i tako se na jedan pasivan način gacki čakavski dijalekt izvukao iz dubokih sjećanja i vratio u život. Tri sveska knjige pisana su gackom čakavštinom, ikavsko-ekavskim dijalektom čakavskog narječja, a u drugom svesku ubačeno je i štokavsko ijekavsko domaće narječje Hrvata iz neposredne okoline Otočca i tako se i njega spasilo od

⁵ Dio iz priče *Oće – ne će, oće – ne će...* govori o običaju gatanja iz papirića što je nekada bila česta praksa, no više šaljiva nego što se u nju ozbiljno vjerovalo:

"NANČA: *Faljen Isus Malčika.*

MALČIKA: *Navike budi!*

NANČA: *Ma ča su ti ruke zamrčene? Ča delaš?*

MALČIKA: *Sijen šenicu, konda ne znaš!*

NANČA: *Znan, kako ne. Ja san posijala na samu svetu Luciju, kako ne. Ti si sigurno zaboravila, a?*

MALČIKA: *Kako zanš? Esan. Sve san kaj imala na pameti, pa izašlo, e! Zato san namočila šenicu, vrgla na peč da nabrekne, pa ću posijati i na teplo vrc. Brzo će niknut.*

NANČA: *Pravo veliš, kase metne u teplo i vlažno, brzo nabreči. Stignataće, stignat. Već kasmu kod svete Lucije, sićaš li se ti kako smo mi kaj cure papiriće pisale i čekale ča će nam papirić reć za koga ćemo se udat?*

MALČIKA: *Sićan se, sićan. Ma esi li ti meni za to rekla ili Paula Glojšina?*

NANČA: *Ja nisan, to san ja otebe čula.*

MALČIKA: *Ma ki mi je unda kazal? Biće Paula... Narizala je dvanaest papirićev. Da papirićev!? U no naše vrime, kasmu curovale, ni bilo papira. Sirotinja. Ostala edna vrića od cimente, pa ja nju izrizala... (...) I na svako napisala po edno muško ime: Iva, Mila, Josa, Pera, Stipa, Grga, Jandra, Toma, ... Tona, Jura i Franja. To ja nako u potaji da čaća ne vidi (...). Kasan papiriće s imenima napisala, premotala i da ne vidin kaj je kaj, pa š njimi u škatulu. I do svete Lucije svaki dan edan papirić, a da ne vidin kaj, bacin u peč. Tako edan po edan, nikako iščekat Badnjak da vidin ki će na zadnjemu papiriću ostat. Došal Badnjak, a ja zoron ranon pod košumel – Mata! Velin ti Mata – pa bog..*

NANČA: *Mata?! Lipa tvoja pripovitka, al se nešto tote ne slaže. Vidiš, kako si mi rekla, tako san i sama napisala: Fabo, Božo, Slavko, Mirko, Vid, Lukina, Janko, Zvonko, Mladen, Vlade, Drago i Ruda. Dočekala ja Badnjak, kad umo Vlade. Čekala ja celu godinu toga Vladu, pa na kraju niš. A svoga Josinu nisan ni napisala. Je ga se vrag i sitil. Zato meni ta tvoja pripovitka ne tuka. Ne uwati ja Vlade.*

MALČIKA: *Morda se nisi držala kako treba? Morda si pošprijala prije reda, pa ni vredilo? Znaš..."* (Kranjčević 2008/I: 98-100)

Daju se i objašnjenja kako se nekada pralo rublje ili pravio sapun. Rublje se nekada pralo na poseban način: slagalo se u "maštel" (drvena kaca), po svakom sloju se posipao pepeo "bijeli, fini, sitni, 'pregoreli lug'", a onda se to sve polijevalo vrućom vodom. "Valjalo je neko vrijeme pričekat, da voda prodre do dna, kroz rublje. Zatim je baba podigla štap, smješten u drvenu cijev uz dugu maštela i kroz rupu na dnu potekla je lukšija. Baba je hvatala lukšiju u kablucu, a Marica ponovo ulijevala u maštel, sve tako dok se voda ne rashladi, a onda ponovo s njom u kotao da se zagrije, i tako najmanje četiri puta da bi rublje bilo dobro pareno." (Kranjčević 2009b:90-91) Nakon parenja rublje se nosilo na rijeku gdje se ispiralo u hladnoj vodi.

Sapun se radio na sljedeći način: "Metni u kotal košća, stare grancljive slanine, ako se kaji loja dočepaš, skuvaj, vrzi sode i – eto ti sapuna. Dvajst, trist kil. Godina dan mirna." (Kranjčević 2008/II: 205)

zaborava. Štoviše trajno su sačuvane temeljne karakteristike ovih govora jer je Kranjčević tekstove akcentuirao, a dodao je i na kraju knjige popis manje poznatih riječi i frazema i tako sačuvao izvornost i autentičnost jezika za budućnost. Zašto je cijela knjiga ponijela naslov pjesme S. S. Kranjčevića u prologu sam autor objašnjava: "Naziv knjige *In tyranos* uzet je iz naslova jedne od priča. Naslov je to Kranjčevićeve istoimene pjesme, što u prijevodu znači *Protiv tirana*. Kako svako vrijeme, svako društvo, svaka sredina ima svoje ugnjetače duha i tijela, a kako je svaka ova priča pokušaj razbijanja tih lanaca stege i pokornosti, cijela knjiga je ponijela ovaj naslov." (Kranjčević, 2008: 12)

Uvidom u Kranjčevićovo dramsko stvaralaštvo postaje jasno je da je to autor kojeg se upoznaje, prihvaća i od kojeg se očekuje da bude učitelj smijeha. U djelima se nailazi na sve oblike komičnoga koji su poznati teoriji književnosti: od najtežih farsa (gruba i sirova komika) preko šala koje dostižu čak i do prostota, kalambura i dosjetki⁶, komedija intrige, situacije, konverzacije, karaktera sve do satire.⁷ Stranicama njegovih djela proljeva se homerovski, rableovski, ali i kerempuhovski smijeh. Ima njegov smijeh sve oblike, sve tonove, ima u njega smijeha za priprosto čitateljstvo, za studente i najkultiviranije erudite. Čitava je to lepeza smjehova – od smjehuljaka do glasnih i grohotnih smjehova. I tu je Kranjčević izvrstan.

Smijehu ne može odoliti Kranjčević ni kad se predstavlja kao književnik jednog drugog formata. Naime, u ozbiljno tkivo knjige *Dojčland... Deutschland* smijeh je mjestimice fino utkan, samo ovaj put to nije vedar i prpošan smijeh, već smijeh ljudi koji se nalaze u teškim životnim situacijama i koji se smiju sebi i svojoj gorkoj sudbini. Kranjčević nam je poklonio tri priče, tri dramatična uvida u različita životna iskustva i različite stavove prema životu i životnim vrijednostima, a čitatelji u skladu s onim što je već formirano u njima prepoznaju sukladne ideje, vjerovanja, poticaje: *Dojčland... Deutschland* bavi se problematikom hrvatske ekonomske emigracije, *Emajlirani privjesak* prikazuje ništavilo suvremenog hrvatskog društva, a drama *Tako i bilo* donosi sudbinu malog čovjeka. To je najdosljednije ispričana epska pripovijest sudbine jedne žene, svojevrzne "majke Cuorage" u seoskim uvjetima, koja u sudbini svoga života gubi cijelu obitelj i na kraju samu sebe. Ovim

⁶ Duhovite autorove sentencije o komunizmu dane su u dijelu *Kada mrzi, ne salazi!:*

"NANČA: *Eto vidiš, i ti meni socijalizam fališ. A tamo bilo lopoščine niš manje neg sad. Ča moreš. Sićujen se ja tvoga oca, stara komunijara. Vajk je divanil: 'Sve je lako prominit, najteže je prominit frštunt u ljudi'. Da ga je tako nekakov Karlo Maks naučil. A odakljen je bil taj Maks Malčika, el bil učtelj u Lešču ili ode iz grada, a?'*" (Kranjčević 2008/I: 209)

⁷ Primjerice u tekstu *Bolan, đe si bolna?* (Kranjčević 2008/I: 32-44) aludira se humoristično na mentalitet medicinskog osoblja koje se jedno vrijeme zapošljavalo u Domu zdravlja, a satirični odnos vidljiv je u dijelu kada se govori o postavljanju otočke kanalizacije, a čijemu završetku nije bilo kraja. Komediju situacije i karaktera ostvario je Kranjčević u priči o istinitom događaju obrazovanja omladinaca nakon drugog svjetskog rata *Sud u kazališču* (Kranjčević 2008/I: 228-236) dok satirično prikazuje demokratske izbore – *Demokracki izbori* (Kranjčević 2008/I: 236-249). O sudbini političara Malčika i Nanča žustro raspravljaju:

"NANČA: *Kakova je to predizborna kanpanja? U privatni život nek se niki ne miša!*

MALČIKA: *Ma vidi! Ki je ušal u pulitiku kaj ti, taj mora svačesa pretrpiti. A izvlači ti se unda od babe pa nadalje: ki ti je bil baba, kakova je bila, el bila s kin muškin osin s dedon jako dobra i tako. A kandidat – taj se sije najprvo na potok, pa na rešeto, pa na sito za palentu, pa na fino sito od kruva. Ča si ti očekivala? O-ooo, dajdu te protukandidati šparat i peruškon zamoćenom u ulje po zadnjemu kraju gladit? Nema šparanja!"* (Kranjčević 2008/I: 240)

dramama Kranjčević se predstavlja kao izvrstan zavičajnik, ali i učeni književnik. Naime, razvedenost poetičkih sustava koja njegova dramska djela slijede (riječ je o poetici pučke drame, socijalno-psihološke, realističke, naturalističke i simbolističke) svjedoči o autorovoj stvaralačkoj svestranosti. Zavičajnom kontekstu Kranjčević pripada svojim podrijetlom i tematikom koju je uključio u svoj književni opus. Zavičajna odrednica ne očituje se samo u izboru tema, već i u jeziku kojim govore njegovi likovi, psihologiji i životnom svjetonazoru. Već sami naslovi upućuju na naturalističku temu monodrama *Dojčland... Deutschland* i *Tako i bilo*. Životvorne su to i slikovite priče o ekonomskoj emigraciji, a temeljene su na sukobima emotivnih stanja: ljubavi i mržnje, nada i razočaranja, straha i hrabrosti, pohlepe i siromaštva... *Emajliranim privjeskom* Kranjčević se udaljio od domaće sredine i govora pa je radnju smjestio u velegrad gdje likovi govore standardnim jezikom. Prikazan je svijet četvero osoba razjedinjenih preljubima, uzajamnim razočaranjima i na kraju fizičkim obračunima. U samom središtu je preforsiran, izvještačen i neprirodan odnos muškarca i žene pa su u skladu s tim i brojni vulgarizmi koji oslikavaju preveliku slobodu u ponašanju tih istih likova. No, drama inzistira na intelektualnosti (a time se saznaje puno i o samom autoru) pa se mogu iščitati brojne aluzije na književna djela renomiranih književnika, na poznate filmove, a najzanimljiviji je niz prustovskih elemenata (npr. kreketanje žaba u jednom trenutku glavni muški lik vraća u djetinjstvo⁸). Dijalozi su najjače Kranjčevićevo oružje kojim najizravnije dočarava vanjski i unutarnji sukob, koji pokreće dramsku radnju prema razrješenju, a riječ je o obiteljskim, intimnim, psihološkim, moralnim, socijalnim problemima. Tematika dekadencije i ništavila, ispraznosti življenja i bavljenje perifernim stvarima života okosnica je ovoga dramskoga teksta. No, koliko god je u ovoj drami sve neprirodno u skladu s nositeljima radnje, toliko je u ostale dvije sve dano s mjerom, npr. i vulgarizama nema ni previše ni premalo, najčešće su oni odraz teškoga života likova koji su prosti iz potrebe, a ne iz oholosti. Ali su uvijek spremni za humor, onaj zdravi seljački humor ili humor pun gorčine, primjerice kad Ljuba iz drame *Dojčland... Deutschland* pita Josu u teškoj neimaštini, pošto je izvadila na stol slaninu, kapulu i kruh (jelo što joj je ostalo s puta), hoće li to večerati ili će ići na "med i mljeko" – aludirajući na njegova pisma u kojima je opisivao Njemačku kao zemlju u kojoj je plot upleten kobasicama, a svuda teče med i mljeko⁹. Ovakav zdravi seljački humor, pomalo podrugujući, prisutan je i kod drugih autora (npr. kod Pere Budaka u *Klupku* utjelovljenom u liku Josine).

⁸ "LEON: Radovao bih se kad bi me baka ušuškala u postelju, a prozor širom otvoren, onaj se kreket ulijeva u sobu, puna soba krekentanja. Ja se meškoljim u svježoj slami i osjećam se naj sretnijim bićem na cijelome svijetu.

TUGOMIR: Čujem li ja to govor maloga seljačića, zapretna u jednome primariusu?

LEON: I tako bih ja polagano tonuo u san, zaspao bih, ne bih čuo kada žabe..." (Kranjčević 2010a: 85)

⁹ " 'O Joso, što ćemo večerati? Što imaš?' – 'Pa znaš...' – češka se un jope po glavi – 'nisam stiga kupiti, žurijo san po te na kolodvor.' – 'Čekaj, čekaj, ti oš reći da ti nemaš ništa za večeru?' – 'Ma ne baš tako, eto ... trebilo se.' Sade se oko mene uvatila ona baraka okretati, sjela ja na onu krevetinu, sklappam ruke i čudom se čudim. Vidila ja u čem je stvar, ja u svoj ceker pa van kruva, kapule, slanine i salame, što mi ostalo od puta. Mečem ja to na sto, a onaj Joso oće skočiti u ono jelo, izbečijo se ka gladno djete. O Bože mili, el to ta Njemačka?, mučim ja i vražje se misli meni kote po glavi. – 'Oćemo ovo poist il da idemo na taj med i mljeko, a?' – 'Kaki med i mljeko?!' – pita Joso. – 'Ma ništa, ništa, ja samo onako, brndam da nije u meni.' Ja uzela samo koricu kruva, prisjelo mi, Joso podro sve ono, samo što nije poliza sto." (Kranjčević 2010a: 24)

Jedna od najvažnijih sastavnica Kranjčevićevih drama je jezik. On je pristalica preciznosti regionalnog govora. Na svim jezičnim razinama, od fonetske do sintaktičke, vrlo vjerno preslikava značajke pučkoga jezika.¹⁰ I frazeologija i leksik preuzeti su iz svakodnevnog govora ljudi iz Gacke.¹¹ Likovi su autentični, punokrvni, izvorni, uvjerljivi, nevini, otvoreni, iskreni kao djeca. Dijalozi, odnosno monolozi, puni su strasti i patnje i ponosa i psovki, sve je tu zdravo, prirodno, naivno, sirovo, surovo i oskudno. Za iscrpan opis psihičkih stanja likova Kranjčeviću služe didaskalije, a na samim počecima drama daje detaljne upute o likovima, jeziku i sceni, npr. na početku monodrame *Kosa moje bake* stoje sljedeće upute: "LIK: HRVATSKI PISAC SMNJIVE REPUTACIJE, na pragu 'zlatnih godina', u bež odijel

¹⁰ U Kranjčevićevu kraju, zapadnom dijelu Like, vladaju dva narječja: čakavsko i štokavsko, s apsolutnom dominacijom čakavskoga. Štokavskim narječjem govori dio stanovnika samog gradskog središta Otočca i stanovnici okolnih sela u kojima prevladava pravoslavno stanovništvo (Podum, Škare, Doljani, Gorići, Staro Selo, Ponori, Hrvatsko Polje, Brlog, Drenov Klanac), odnosno Hrvati podrijetlom Bunjevci (Brlog, Hrvatsko Polje, Brloška Dubrava, Glavace, Drenov Klanac). Obilje idioma Otočca i okolnih sela, uključujući sačuvana sjećanja, tradicije, običaje i mentalitet nude ova dramska djela. Rečenice i kontekst u kojem se nalaze imaju i etnografsku vrijednost. Ovo su djela i suvremenog govora premda uključuju najstariju leksičku građu do koje je autor mogao doći pa se može naći i na lekseme niske frekvencije, koji su danas gotovo dio pasivnog sloja otočkoga leksika, primjerice muntivat u značenju prodavati na dražbi, fiskultura – tjelovježba... Također se mogu naći i najsvremeniji izrazi standardnoga jezika koji su se prilagodili sintaksi i akcentuaciji spomenutog idioma. Posebna vrijednost većine djela krije se upravo u tome što su riječi, kao i iskazi u kontekstu, akcentuirani. Radi se o tronaglasnom sustavu: dugosilaznom i kratkosilaznim naglasku te akutu. Sva tri naglasaka mogu biti na prvom, srednjem i završnom slogu, nema dužina. Zastupljeni korpus kazuje da je autor nastojao uključiti lekseme vezane za sveukupni čovjekov duhovni i materijalni život te da prikupljanje građe nije bilo usmjereno na istraživanje određenog semantičkog polja. Onomastička građa – imena, prezimena i nadimci – također se pojavljuje, dok spomenuti horonimi, toponimi, ojkonimi, etnici i kćetici iz uže autorove okoline (Čovićanin – stanovnik Čovića, Čoviće – selo između Prozora i Lešća, Lešće – selo između Čovića i Sinca...) mogu biti predmetom posebne analize. Autor je zapisivanjem određenih riječi nastojao što vjernije dobiti izgovor otočkoga idioma, a što manje odstupati od pravopisa hrvatskog jezika pa je npr. zapisao riječi *demokratski, hrvatski, predsjednik, bez, iz, uz* kao *demokracki, rvacki, precjednik, bež, iz, už...* Često se pojavljuju sinkope i to uglavnom s glagolima, primjerice *kakoš (kako ćeš), tiš (ti ćeš), daš (da ćeš), činš (čim ćeš)*, ili kod pisanja priloga sa zamjenicom *ča*, primjerice *poč (pošto), uč (u što), zač (zašto), nač (na što)*. Proces popriloženja: Kranjčević je dvije riječi koje se u svojstvu priloga izgovaraju kao jedna tako i zapisao (npr. *uzbrdo, nizbrdo, uzase, oduwik*), a u slučajevima kada se izgovaraju kao dvije odvojene riječi zapisao ih je odvojeno (npr. *na sriću, kad ikad*). Kod glagola se uočavaju specifični nastavci –adu, -edu i –idu za treće lice množine (*vičedu, pišedu, nosidu...*). Kranjčeviću su poznati i sintagmatski izrazi s odgovarajućim značenjima, te su stoga frazemi brojni: *ča će meni ki* – nitko mi ne treba; nitko mi ne može ništa; *dobit za bagatelu* – kupiti, domoći se čega jeftino; *bez traga i glasa* – izgubio se svaki trag o komu ili čemu i *dati rodu glas* – osramotiti svoj rod; *baš me boli glava* – briga me i *bez glave i repa* -nedefinirano, smušeno; *gukni golube* – da te sada čujem... Frazeološkim izrazima autor je svome tekstu dao živost i razne književne, narodske i druge asocijacije i aluzije. Odabrani su oni frazemi koji imaju široku uporabu unutar ovoga dijalekta i govora, nisu izbjegnuti uzvišeno intonirani frazemi kao ni grubo vulgarni: *ni imala baba vruga pa kupila prase* - sam sebi stvoriti nepotrebne brige i obveze, *trla baba lan da joj prođe dan* – baviti se nevažnim poslom, *blei kaj tele u šarena vrata* – ne razumije ništa, *čekat kaj ozebal sunce* – željno iščekivati, *nismo skupa ovce čuvali* – nismo jednaki, ne možemo biti u istom društvu, *ki drugomu gaće veže nakrivo mu tur stoi* – ono što ti uradi drugi ne će biti tako dobro kao da to sam učiniš, *ča na srcu to na jeziku* – govoriti iskreno, ne moći ništa zatajiti, *okrenut kabanicu* – promijeniti stav, raspoloženje prema kome... Ova djela vrijedan su doprinos hrvatskoj dijalektologiji zbog čuvanja jezičnih, govornih i leksičkih specifičnosti ljudi iz autorova kraja.

¹¹ Uputa o govoru sa početka monodrame *Dojčland... Deutschland* govori tome u prilog: "1. LIK govori gackim čakavskim dijalektom iz okolice Otočca, 2. LIK govori gackim štokavskim dijalektom Hrvata iz okolice Otočca, 3. LIK pokušava govoriti standardnim hrvatskim jezikom u kojem se osjećaju snažne dijalektalne primjese." (Kranjčević 2010a: 11)

(prije bi se reklo boje stare slame), u bijeloj košulji, nemarno skopčanoj ispod vrata, gotovo razdrhljenoj. U vanjskom džepiću kaputa na prsima diskretno viri narančasti rupčić zagasitije boje, od čega mu jedan kraj stoji uspravno, a drugi se premotao tužno nadolje. Nosi naočale s debelim staklima, poput pepeljara debelih, a po naočalama mu povremeno padne koji pramen razbarušene i u red ne dovedene kose, koju on s vremena na vrijeme tobože uklanja. Kosa prosijeda. SCENA: Na pozornici se nalazi školska katedra i, naravno, jedna stolica. U dnu scene je zelena školska ploča, a na njoj kredom napisano krupnima i urednima štampanim slovima: KAKO POSTATI PISAC. Neuspješni hrvatski pisac sumnjive reputacije obraća se tobože učenicima srednje škole, kojima tumači temu zbog koje je pozvan. Pokatkada se obraća fingiranu liku profesorice hrvatskoga jezika i književnosti, koja ga je pozvala da tom razredu gimnazijalaca prenese svoja iskustva kako postati pisac. GOVOR: Pretežno na hrvatskome književnom jeziku, osim nekih umetnutih dijaloga koji su na gackom čakavskom dijalektu, kojim mahom govore Hrvati u regiji Gackoj." (Kranjčević 2010b: 9) U svakom su prikazanom prostoru sadržane brojne informacije o klasnoj i nacionalnoj pripadnosti ljudi što u njemu borave, o njihovim profesijama i navikama, o godišnjem dobu i dobu dana. Primjerice o socijalnom statusu glavne junakinje iz drame *Tako i bilo* govori didaskalija sa samog početka: "Radnja se događa kasne jesenske noći u podrtoj staroj kući, dok u vani zavija vjetar i udara kiša. Iz šuplje peći po zidovima skaču čas velike, čas male sjene (...). Kad vjetar jače zapuhne, iz peći sukne pokoji pramen dima i ispuni prostoriju. U sobi je na sredini stari stol, jedna stolica, a na stolu stara petrolejka začađala cilindra." (Kranjčević, 2010a: 189–190) Ovaj prostor daje uvid u psihičko i emocionalno stanje junakinje, koja je također podrti i stara, a nadasve razočarana životom pa i vatra na samom kraju korespondira s njezinom dušom. "Lik Rože (...) tipična je tragična heroína jer izaziva osjećaj samilosnog zajedništva (sympathie) s njezinim patničkim udesom. Osim samilosti za taj lik osjećamo i strah jer ona postaje primjer čovjekove slabosti i nesavršenosti. Poput svih tragičnih likova ona nije ni dobra ni loša, već nama slična i njena je tragičnost utoliko veća jer potječe iz neznanja. Nije pretenciozno ako spomenuti lik (...), dovedemo u vezu sa realističkom filozofijom majke Courage. I jedna i druga pokazuju kako mali čovjek ne može utjecati na događaje, ne može mijenjati svijet i jedno mu preostaje da čini ono što može – treba preživjeti! Takav Rožin individualistički optimizam racionalan je i moguć samo stoga što su njezini zahtjevi od života skromni i realni. Međutim, usprkos svim nastojanjima i trudu Roža gubi redom svoju djecu, shvaća da sa svijetom nema nagodbe i da se ne može izolirati jer sve ovisi upravo o zbivanjima koja su joj izvan kontrole. No postoji jedna velika razlika; sudbina majke Courage ispisana je na transparentu velikog povijesnog događaja, a Rožina u kontekstu specifičnog prostora primitivne i skućene sredine. Baš takav kontekst daje toliko ljudskosti, životnost je toliko prezentna da drama *Tako i bilo* prerasta svaku tezu." (Orešković 2010: 292)

U unutrašnjost likova Kranjčević nas uvodi na fantastičan način pri čemu je uloga svjetla nemjerljiva. Snop svjetla često je usmjeren na onaj lik čiji nam se unutrašnji svijet prikazuje, npr. u monodrami za tri lika *Dojčland... Deutschland*¹². Predmeti

¹² "SCENA: Potpuno prazna, samo opisane sjedalice. Reflektor obasjava onaj lik koji ima monolog, ostala dva se tek naslućuju." (Kranjčević 2010a: 11)

u prostorima govore o životima svojih vlasnika. Npr. u prvoj drami verbalno su predočeni prostori puni informacija o ljudima koji ih posjeduju. Predmeti koji naglašavaju etnički duh (biljci, šarenice...) a koji su nespretno popunili prostor stanovanja naših "gastarbajtera" govori o njihovoj nemogućnosti prilagođavanja svijetu u kojem se nalaze, a istodobno oni isti ne žele prihvatiti tradicionalne sustave vrijednosti. Otuda brojni sukobi u dušama i obitelji treće junakinje iz prve drame (*Dojčland... Deutschland*) koja kaže da se nalaze NIGDJE, ni u Deutschlandu ni u Hrvatskoj. Dalje, dramatičnost boravka dramskih likova u prikazanom prostoru naglašava opis neprikazanih prostora, te se svi bore za očuvanje ili promjenu pozicije u fikcionalnom prostoru. Ljuba (*Dojčland... Deutschland*), npr., želi otići u Njemačku u potrazi za boljim životom, a kad stiže tamo želi se opet vratiti u već poznati prostor¹³; Maša (*Dojčland... Deutschland*) želi otići iz svekrvine kuće; Roža (*Tako i bilo*) pak ne želi otići iz svoga prostora, pa kad je unuk silom otjera nastaje tragedija – Roža vatrom rješava svoj problem (vatra = katarza)¹⁴. Neprikazani i prikazani prostor sjedinjuju se na više načina, npr. cvrčanje cvrčka u *Emajliranom privjesku* je zvuk koji junake smješta negdje na obalu, u vrijeme ljetnih mjeseci. Općenito, Kranjčević je poklonik praznije scene, sa tek pokojim rekvizitom, a veću pažnju posvećuje likovima. Takva scena je ekonomična, tj. omogućuje brzo mijenjanje scenskog prostora. U *Emajliranom privjesku* scenski se prostor mijenja 12 puta dok u ostale dvije drame ni nema promjena, samo u prvoj odlučujuću ulogu ima svjetlo. Taj brzi prijelaz iz slike u sliku zadržava kontinuitet radnje, a njime se postiže i življi ritam. No, kada se dublje uđe u pisani tekst ovih djela nailazi se na još elemenata koji imaju službu označavanja vremena prikazanih zbivanja, povijesnog i cikličkog vremena, a riječ je o kazališnom potencijalu kojeg predstavlja glumčev govor, glazba, šum..., a koji se iščitava iz lingvističko-semiološkog sustava samog teksta. Odjeća određuje spol, socijalni status i ukus lika, a materijalom i krojem radnju vremenski locira. Npr. šarene bermude i lagane majice Leona i Tugomira smještaju radnju u ljeto, a smokinzi i leptir mašne govore o njihovom imovinskom stanju, društvenom položaju i ukusu. Kičasta odjeća Slavujke govori o njezinu neukusu i nemogućnosti spoznaje gdje joj je mjesto; crne haljine, rupci, vunene čarape, coklje... odjevni su predmeti ostalih ženskih likova koji na taj način pokazuju ukotvljenost u određeni geografski prostor i pripadnost patrijarhalnoj sredini.

¹³ "2. LIK: (...) Njemačka. A-aaaa! Dojčland, a?... Jeba je majku svoju onaj ko se pomamijo za Dojčlandom i koga je Dojčland usrećijo." (Kranjčević 2010a: 73)

¹⁴ "A on, on se raspametijo pa navija radio i svira da sve selo ječi. Slavi dičak kako babu iščera s njezinoga... Sviraj ti, sviraj, prisješće ti svirka. I tako ti ja smislim sve u edno: Roža ako ti nema života u tvojoj kući, zašto bi bilo i drugome? Ako ti ne moš biti u svojoj kući, zašto bi ko drugi bijo, pa ko god bijo da bijo? Ako ti neš ležat u svojoj postelji, jere bi leža neko drugi? (...) Jere bi ti se ko smija i podsmijava, jere bi se ko s tobom ruga, jere bi se ko s tobom lopta ka s gnjilom misiračom, jere bi... I odlučim se ja. (...) E sade će Roža napraviti posa na miru! U prvi mrak ja dvi boce benzina i ljevam po kući, pa po štali, po kuvariji, svud redom. I ka'sam tako ljepo sve smirila, još ednom pogledam svoju muku i – bacim upaljenu šibicu. Planu sve konda grom odednom upali, a ja ljepo s noge na nogu pa u šumarak više kuće. Gori --- gori kuća --- gori štala, sve gori. Gori, gori!, samo gori! (Duža stanka.) Sjela ja na kamen pod ljesku i gledam u onaj oganj. Počeli letiti komšije ka gasiti, ma ko more priči onoj buktinji. Larmaju, galame, lete ka muve bez glave... Ja samo gledam, oči ne mičem. --- I nije mi ža. (...) Gledam ja u onaj oganj, ma ništa, ne osjećam ništa... (...) Ja prazna --- u meni više ničeg nema. (...) Uvatila sam se na časak da mi nekako oko srca toplo, konda se nešto ljepo događa --- a ne konda gori kuća... i imanje." (Kranjčević 2010a: 269-270)

Uočava se da su likovi os oko koje se vrti cijeli Kranjčevićev dramski svijet. On ih je stvorio vodeći računa o kulturi, moralu, ideologiji... društva i vremena u koje ih je smjestio. U stvaralačkom aktu važnu ulogu ima i samo ime koje je nadjenuto dramskim akterima. Već popis lica na početku dramskog teksta podosta kazuje o njima i o fikcionalnom društvu kojeg su ta lica članovi. Da je riječ o području Gacke, primjerice, nije teško zaključiti kada se likovi zovu Maša (*Dojčland... Deutschland*), Ljuba (*Dojčland... Deutschland*), Roža (*Tako i bilo*)... dok ime Leon (*Emajlirani privjesak*) odaje čovjeka koji pripada modernom kozmopolitskom velegradu. Zanimljivi su i posredni načini karakterizacije, od kojih je najupečatljiviji tjelesni izraz (mimika, geste, scensko kretanje). Oni daju informacije o karakteru lika, njegovim intelektualnim sposobnostima, etičkim načelima. Npr. Maša sjedi u fetalnom položaju, ruke su joj u krilu, krši ih, tiha je i bojažljiva, Ljuba dosta gestikulira, odvažna je i glasna, Slavujka (*Dojčland... Deutschland*) nastoji biti "dama" sjedeći prekrizanih gležnjeva, Roža posrće i glavinja, povrijeđena je i sama, Krešencija (*Emajlirani privjesak*) je smjela i odvažna... Od svih spomenutih ženskih likova jedino se Maša i Roža svojim zastajkivanjem, govorom i pokornošću uklapaju u sliku tipične gačanske žene. Svi ti likovi oformljuju se uslijed brojnih sukoba bilo sa samim sobom ili sa svijetom (unutarnji i vanjski sukob), a povodi su nam svima dobro poznati: odnos muškaraca i žena, siromaštvo – bogatstvo, brak – izvanbračne veze, neslaganje starih i mladih (sukob generacija)... Svi likovi nalaze se u višestrukim sukobima i stoga su gotovo svi prerasli u prave karaktere. Vidljivo je da je Kranjčevićeva povezanost s Gackom velika. Ona nije samo njegovo obiteljsko ishodište i njegovi korijeni, već je ona njegovo književno-stvaralačko nadahnuće i zavičaj njegovih drama.

No, Kranjčević je izuzetno uspješan i kada napravi odmak od mahom ruralnih likova, kada napravi izlet u neke drugačije, moderne teme i djelomično se udalji od lokalnog dijalekta kao što je to napravio u zbirci *Suza smaragdna*, koja sadrži tri drame, a nasljeduje neke stare i uvodi neke nove elemente. Na stranicama ove knjige zastupa tezu da književnik mora biti društveno angažiran i tendenciozan, a pritom mora poštivati sve zakonitosti estetike. Obraduje teme vlasti, birokracije, politike, odnosa mase i pojedinca te primitivizma društva. Pri čemu progovara kritičko-satiričkim tonom, koji posebno dolazi do izražaja u prikazivanju postojećeg društvenog sustava. I ovaj put, opet, bez obzira na temu nailazi se na nepresušna vrela iskrenoga smijeha. Primjerice u izvrsnoj komediji *Hrvatski workshop*, briljantnom nastavku komedije naravi i običaja regije Gacke, postoje elementi farse, groteske i parodije. U parodično prikazanim sveprisutnim radionicama koje se organiziraju diljem zemlje, a čija je svrha olakšanje ulaza Hrvatske u EU, sudjeluje različit profil ljudi koji ne mogu nikako funkcionirati zajedno na intelektualnoj razini ("(...) postavljeni dramski okviri pogoduju nastanku neke donjomrduševske gacke stvarnosti i autor ne bježi od seciranja balkanizma i skućene sredine, koji i danas potresaju mentalno-duhovnu kolektivnu memoriju. Pritom gacki workshop nema razmjere Brešanove groteskne tragedije nego je prije tragična groteska u nemogućnosti razbijanja učmalih plemenskih struktura i fatalizma usidrenog u mentalitetu. (...) Uz oštru kritiku društva, autor i dalje sa simpatijama oblikuje likove Gačana pune mana. Taj njegov pojedinac uvijek je snalažljiv, izučen i priučen na svakovrsne povijesne nedaće i stradanja, pa ne drži do ideala i idealiziranja budućnosti. Skeptičan je na razne načine, smije se tome, vjeruje

samo u iskustveno dokazane 'metode', snalazi se u društvu na moralno dvojbene načine." (Kostelac Gomerčić, 2010b: 269-270)) – počevši od groteskno prikazane voditeljice radionice¹⁵, preko domoljuba, samoprozvanih intelektualaca, svećenika do smetlara, studenata i seljaka. Neuspjeh je zajamčen, a efekt smiješnog postiže se spajanjem ideološki i civilizacijski nespojivim suprotnostima¹⁶.

Kranjčević ne raščlanjuje samo najaktualnije pojave u društvu već analizira i stare društvene boljke kao što je sustav školstva. Pa se na oštrici njegova pera našla i istina školskih planova i programa. Naime, školski sustav ne njeguje individualnost učenika, ali ujedno sprječava i svaku konstruktivnost prosvjetnih djelatnika koji se pod svaku cijenu, i protiv svoje volje, moraju uklopiti u dane okvire školskih planova i programa. Rezultat je najčešće nezadovoljstvo obiju strana koje je slikovito prikazano u prvoj monodrami *Kosa moje bake* preko nepopularnih školskih zadaća koje već desetljećima ubijaju stvaralaštvo mladih ljudi¹⁷. Autor je u neprestanom

¹⁵ "THILDE VAN LEVEEGSE je žena srednjih godina, srednjeg rasta, trotljava. Njen tjelesni stas djeluje razliveno, na nogama joj nezgrapne sandale široka remenja, ispod široke nabrane šarene suknje do ispod koljena, vide se debeli listovi, sise su joj se objesile ispod modre jeftine pamučne majice gotovo do pupka, ramena spuštena i obla (...). Lice joj je previše obično, neizražajno, dosadno okruglo (...): *Da se ja vama predstavi, ja sam Thilde van Leveeguse...*

(ženski glas): *Kako, kako ono reče da joj je ime?*

(muški glas): *Koliko ja razumjeh: live guze...*

T. LEVEEGUSE (afektira rukama): *No, no, tako: Thilde van Leveeguse...*

(muški stariji glas): *Velin ja da je nešto oko – guze...*

T. LEVEEGUSE (naglasilo): *Ne guze: guse, guse...*

(ženski stariji glas): *Aaaa, takooo. (Ironično): E, e, lipo ime da lipšega ni'.*

T. LEVEEGUSSE (umilno): *Da nastavimo, ja sam Thilde van Leveeguse, dolazim iz Nizozemska. Mene ovamo poslala Vlada od Nizozemska da ja vama držala workshop... (...) na temu unapre...unapredjenje politički život. (...) Da se najprvo ja vama predstavim. Ovako: ja diplomirala na Sveučilište u Utrecht u Nizozemska. Vi sigurno čuli za to učilište, ne... (...) Ja tamo diplomirala pravo. Onda sam u Hag doktorirala medyunmarodno pravo...*

(muški glas – tiho): *Čuješ li ti, ha? Ona... ona spominje Hag.*

(ženski glas- zabrinuto): *Ajmo mi lipo ča. Ki zna poč je una došla i ča smira. Bolje prazna torba nego Hag u njoj! Ja ode...*

T. LEVEEGUSE (sanjarski patetično): *Ali to nije sve, ja u Amerika u Maryland završila International Baccalaureate School. To poznata škola o etnički i religijski sukobi te rodno-spolni sukobi... (...) Ja bila u Angoli, u Mongolija (...) Bavila se ja i s zaštita ptice pjevice. (...) Ja sam programska koordinatorica, trenerica i dizajnerica u UN projekt (...).*

(ženski stariji glas): *O Bože spasi nas!*" (Kranjčević 2010b: 117-124)

¹⁶ Primjerice Rupert, Vera i Marjanka pripadnici su radne skupine koja je promatrala opcije kako unaprijediti posrnulo hrvatsko gospodarstvo:

"RUPERT *poduzetnik sumnjiva statusa: U našem gradu je na prodaju jedna dvokatnica...*

VERA (*radnica bez posla upada*): *Velika i prostrana.*

RUPERT: *Ali je ta kuća određena samo za obavljanje intelektualnih usluga. Mi smo primjenili SWOT analizu i zaključili da moramo pomno odabrati kojom se intelektualnom uslugom baviti, da bude konjunktorno...*

MARJANKA (*sanjarski nostalgično, zapravo krajnje cinično*): *Muči, muči, biće i konjov. To ja volin. Kako ja konje volin! Ma meni ni niš lipše neg kad pred sobon vidin – konje.*" (Kranjčević 2010b: 242)

¹⁷ "HRVATSKI PISAC SUMNJIVE REPUTACIJE: (...) *Kad naučite čitati i pisati pišete zadaće, a to vam dođe kao odnos materije i antimaterije. Sve je dobro dok ne počnete pisati takozvane školske zadaće. Njih četiri tijekom godine, dvije u prvome i dvije u drugome polugodištu. (Povisi glas): I tada na scenu stupa najčešće vaša učiteljica. Nakon ljetnog školskog odmora pada iz godine u godinu zadana tema: 'Kako sam proveo/provela školske praznike'. (Dulja stanka). Katastrofa! --- To je već uputnica za prvi recept kako nikada ne postati piscem. Jer, tema je krajnje stupidna, bezvezna, pače glupa, ne čini li vam se, ha? (Podrugljivo): 'Kako sam proveo ljetne praznike?' Možeš misliti! Deskripcija?... Možda.*

dijalogu sa životnom zbiljom, prati aktualna zbivanja i pojave, događaje i ljude, reagira na njih smijehom, porugom, pokudom, ironijom, opomenom, upozorenjem i satirom i time ulazi u red postmodernističkih autora. Cilj mu je životno osvjetljenje i moralni poticaj.

Da ga ne nadahnjuju samo društvene okolnosti o kojima stvara britke sudove već da ga zanima i pojedinac dokazuje drama *Suzo moja smaragdna*. Naglasak je na psihičkom stanju likova, skladno s tim je i scena oskudna¹⁸, a monolozi su dominantna metoda, iz kojih čak izviru i sukobi. Riječ je o suvremenoj temi pa je i suvremen jezik (pun anglizama, primjerice), postavlja se iskreno i otvoreno pitanje vjere, otvaraju se moralne rasprave o težini života crkvenih ljudi, jako su dojmivi naturalistički opisi života žene (bez obzira na obrazovanje život žene je izuzetno težak)¹⁹, a uočljivo je i dobro autorovo poznavanje filozofije. Kroz suprotstavljenost Nje i Njega do simboličnih visina će se naglasiti nemogućnost uspostave istinskog muško-ženskog odnosa povjerenja, odanosti i ljubavi. Ovo djelo je pravi izazov za postavljanje na scenu – što je primarni zadatak dramske umjetnosti.

Dojam koji se stiče nakon iščitavanja ovih dramskih djela je da Kranjčević namjerno pred sebe stavlja najteže izazove koje onda na zadovoljstvo svih uspješno svladava – takva je situacija i u već spomenutoj komediji o radionicama koja obiluje likovima (16 likova), a izuzetno je teško voditi dramsku radnju sa puno likova. Uporabom standardnog jezika u djelima Kranjčević izlazi iz zavičajnog kruga premda tematski ostaje vjeran provincijskom životu i svom zavičajnom jeziku, pa makar i u kratkim replikama, i tako se predstavlja kao suvremeni romantičar – bori se za narodni identitet, buđenje i očuvanje nacionalne svijesti i hrvatski jezik. S

Inspiracija?... Ni u ludilu! (Kao u zanosu.) Jednom prigodom, ja mislim da se meni to dogodilo u šestom razredu, dignem ja dva prsta (diže dva prsta), učiteljica meni: - 'Izvoli!' – onako naredbodavno, gotovo inspektorski, s vidno podignutim obrvama, obrve spojila s kosom – vjerujte mio, nije joj za to trebao veliki trud. - 'Molim drugarice' – tada smo svi bili drugovi i drugarice, kako međusobno, tako i s učiteljima, i nismo smjeli reći 'učitelju!' ili 'učiteljice!', nego samo 'druže!' i 'drugarice!' - 'molim drugarice, meni nije jasno o čemu ja to trebam pisati.' – lanem ja. A ona meni (nakostrijiše se imitirajući 'drugaricu'): 'Kako ne znaš? Moraš znati! Opiši kako si proveo školske praznike, ono najljepše od toga: gdje si bio, kamo si putovao, jesi li bio na moru, jesi li bio kod rođaka u gradu, eto - o tome piši.' - 'Molim drugarice' – opet ja njoj - 'ja nemam o čemu pisati: nigdje nisam bio, cijelo ljeto morao sam čuvati ovce, nikamo nisam putovao – ta tko bi me pustio na put?!, a mi na selu na more ne idemo jer je to za besposličare. Veli meni moj tata da na more idu samo oni bolesni, oni koji su šugavi i oni krastavi liječiti se, da zdrav narod ne ide na more. Eto tako.' (ljutito): - 'Sjedi, bezobraznik jedan! (...) Kako te nije sramota! Ti ćeš meni tako, ha!' (Nedužno): 'Molim drugarice, ja nemam što pisati jer je naslov naše školske zadaće 'Kako sam proveo školske praznike.' (Nadmeno): - 'A što mu nedostaje, molim te lijepo?' (Hinjeno naivno): 'Pa praznici, i sam naziv mi kaže da su prazni, pa što pisati o nečemu što je prazno?' – završim ja, za zlo svoje, svoj prvi neuspjeli traktat koji je bio naknadno honoriran jedinicom, upisanom kroz tri one škatulice u dnevniku.' (Kranjčević 2010b: 15-17)

¹⁸"SCENA: Minimalno opremljena, tek nužnom opremom kako bi se razaznalo u kojem se ambijentu radnja događa." (Kranjčević 2010b: 42)

¹⁹"ONA: (...) Dokazujem se ja kao - prava majka, kuham, ono: predjelo, juha, glavno jelo, kolač, udovoljavam i spremam tko što voli, ono – peci palačinke u jedanaest uvečer i te fore, ja ne bih ovo, ja bih ono, ja volim – ja ne volim, kao da tko pita mene što ja volim, sve one preostale hrpetine brane ja žderem – da se ne baci, ne?... Peri, briši prašinu, peglaj, stol uvijek uredan i pospremljen – može tko naići pa kao sramota, milijun onih nekakvih jeftinih porculanskih figurica s place koje služe za skupljanje prašine – po regalju, po komodama, na televizoru, odvratno! (uzbuđeno): Dokazujem se kao žena: satvena nakon cjelodnevnog dirinčenja (...)." (Kranjčević 2010b: 58)

druge strane dokazao je sebi i drugima da posjeduje uspješnost pisanja i postizanja duhovnosti i duhovitosti na standardnom jeziku. Štoviše, u prvoj drami pokazao je neke poeovske crte u svom stvaralaštvu (crni humor – morbidnost, bizarnost...). Nameće se zaključak da se Kranjčević predstavlja snagom i privlačnošću svojih djela kao svestrani književnik: komediograf, dramatičar, naturalist, realist, romantičar, humanist, parodičar, satiričar, psiholog, erudit, kritičar, crnohumorist...

Kranjčevićeva dramska ostvarenja pripadaju suvremenoj, moderno pisanoj književnosti, a istodobno svojim temeljima stoje čvrsto na tlu na kojem žive likovi, ukorijenjena u nj, duboko i snažno. Promatrajući cjelokupni Kranjčevićev dramski opus vidljiva je tematska autorova povezanost za sredinu Gacke i njezine ljude uz uočavanje socijalnog statusa. Autora zaokupljaju životi junaka. I tu Kranjčević dolazi do novih literarnih traženja i tematskih inovacija. Bitna tema je prodor u psihologiju junaka ili uopće u unutrašnji život glavnih likova, u njihove emocionalne senzibilitete, u pitanje čovjeka kao individualne ličnosti u njegovom stalnom potvrđivanju ne samo kao društvenog, već i kao intelektualno-emocionalnog bića. Vezan je Kranjčević duboko za svoju regionalnu sredinu u kojoj i crpi pripovjedne motive, ali se snalazi i na posve drugim teritorijima i u posve drugim sredinama, gdje se susreće s drugim tipom ljudi. Tu opet dolazi do izražaja Kranjčevićeva sposobnost umjetničkog oblikovanja literarnih tema, nenadmašni smisao za nijansiranje psihičkih stanja i osjećaj za realistički detalj, kao i za simbol, metaforu. A iznad svega stoje humor, ironija i sarkazam. Čak se nazire snažna nota didaktičnosti, prosvjetiteljskog žara i moralizma (rezultat je takva stava velika epska sinteza o jednom kraju, njegovim ljudima i o njihovim identifikacijskim znamenjima: kulturi, jeziku, moralu, mentalitetu, narodnim običajima i ritualima), a sve se postiže nepretencioznim tekstovima kakvi njeguju duh spontanosti, opuštenosti, otvorenosti novim pitanjima i svim vidovima izražavanja.

Umjetnička snaga Kranjčevićeva leži u sposobnosti pronalaženja adekvatnog i snažnoga literarnog izraza za kreiranje svih situacija i stanja (neprestano traži bit i najdublji smisao ljudskog postojanja, prodire u srž čovjekove egzistencije) koja opisuje u svom književno-estetski vrijednom pozornosti opusu.

Ovo je literarno svježa i proživljena dramatika koja u svojim lirskim i psihološki uvjerljivim te originalno humorističkim epizodama nadživljava sam trenutak vremena u kojem je nastala i koja kao takva svom stvaratelju, koji pak svojom velikom snagom zapažanja omogućuje nezaborav, sjećanje, memoriju, opstanak i budućnost jedne zajednice i koji unatoč tome što se pojavio relativno kasno iznenađuje osebnim literarnim iskustvom i zrelošću pisma kao znakom očito dugo akumulirane energije što se probila eruptivnom snagom, pruža mogućnost pune literarne afirmacije, sigurno probijanje do recepcijskog i kritičkog središta i samim time odmak od statusa solidnog regionalističkog pisca.

LITERATURA

- Kekez, Stipe, "Vrijedan prinos proučavanju gacke čakavštine", u: *Prikazi i osvrti, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knjiga 30, Zagreb, 2004., str. 271.
- Kostelac Gomerčić, Manja, Pogovor u: Kranjčević, Milan, *Suza smaragdna*, KČSPG, Otočac, 2010b., str. 261-273.
- Kovačević, Manja, "Milan Kranjčević: *Ričnik gacke čakavščine. Konpoljski divan*", Lička revija, br. 5, Gospić, 2005., str. 127.
- Kranjčević, Milan, *Ričnik gacke čakavščine. Konpoljski divan*, Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke – Graftrade, Otočac – Rijeka, 2004.
- Kranjčević, Milan, *In tyranos*, KČSPG, Otočac, 2008.
- Kranjčević, Milan, *Dojčland... Deutschland*, KČSPG, Otočac, 2010a.
- Kranjčević, Milan, *Suza smaragdna*, KČSPG, Otočac, 2010b.
- Orešković, Snježana, "Osvrt na literarna izdanja Milana Kranjčevića u 2009. g. u Otočcu", *Vrilo*, 2010., str. 273.
- Orešković, Snježana, Pogovor u: Kranjčević, Milan, *Dojčland... Deutschland*, KČSPG, Otočac, 2010a., str. 291-295.
- Senker, Boris, *Hrvatska drama 20. stoljeća*, Biblioteka Folio, Logos, 3, Split, 1989.
- Senker, Boris, *Hrestomatija novije hrvatske drame*, I. dio (1895-1940.) i II. dio (1941-1995.), DISPUT, Zagreb, 2000.

MILAN KRANJČEVIĆ'S DRAMA WORK

This paper gives an analysis of Milan Kranjčević's drama works. Kranjčević's literary achievements make him one of the best and most constructive writers of western Lika in general. The thematic reflections on contemporary events in Otočac and Lika-Senj county as well as referring to general and universal human characteristics; the promotion of Gacka Chakavian dialect; affinity for comedy; social engagement and tendentiousness; penetrating into the hero's psychology and the inner life and emotional sensibility of the main characters; the question of man as an individual personality in constant search for approval not only as a social but also as an emotional being; sense for realistic details; didacticism, zeal for enlightening and morality- Kranjčević achieved all these in his unpretentious dramas which nurture a spirit of spontaneity, relaxation and openness to new issues and all forms of expression.

KEY WORDS: *drama, Čakavian Assembly Chair, Kranjčević, Otočac.*